

Beogradska defektološka škola –
Belgrade School of Special Education
and Rehabilitation
Vol. 22, No. 2 (2016), str. 111-115

UDK 364.4-058.832(497-15)(049.32)
347.63-058.832(497-15)(049.32)
305-055.1/.2(497-15)(049.32)
Prikaz knjige – Book reviews
Primljen – Received: 6.7.2016.
Prihvaćen – Accepted: 15.7.2016.

Marina Hughson:
*Mnogo odgovornosti, premalo podrške: sami roditelji
na Zapadnom Balkanu*¹

Milena MILIĆEVIĆ²

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, Srbija

Hughson, M. (2015): *Mnogo odgovornosti, premalo podrške: sami roditelji na Zapadnom Balkanu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 21 cm, 172 str. ISBN: 978-86-83287-88-8.

Monografska publikacija *Mnogo odgovornosti, premalo podrške: sami roditelji na Zapadnom Balkanu* autorke dr Marine Hughson, posvećena je razmatranju samostalnog roditeljstva kao kompleksnog istraživačkog problema na granici između sociologije, tačnije između sociologije porodice i socijalne demografije, socijalne politike i ekonomije, rodni studija i rodni javni politika. Cilj je usmeren na mapiranje životnih uslova i životnih strategija samih roditelja, ali i institucionalnog okruženja i postojeće javne politike, odnosno ispitana je rodnost diskursa i praksi na nivou svakidašnjeg života i institucija sa kojima sami roditelji dolaze u kontakt. Nalazi ovog istraživanja bi trebalo da doprinesu unapređivanju porodične i rodne politike u tri obuhvaćene zemlje (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija). U svojoj strukturi, monografija sadrži tri osnovna poglavlja, pored zahvalnice, predgovora,

1 Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu „Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije“ (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

2 Milena Milićević, mileninaadresa@gmail.com

uvoda, zaključka, sažetka napisanog na engleskom jeziku i spiska korišćene literature i izvora. Objavljena je 2015. godine, a izdavač je Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Recenzenti su prof. dr Mirjana Bobić i doc. dr Isidora Jarić.

U prvom poglavlju su razrešene terminološke dileme. Kako autorka ističe, izbor termina prevazilazi okvir naučnog i predstavlja, zapravo, politički izbor. Jasno su razdvojeni i terminološki razjašnjeni pojmovi „sami roditelji“, „samohrani roditelji“ i „samostalni roditelji“ i posledice do kojih njihova upotreba dovodi. Odatle, obrazložena je odluka da se koristi termin „sami roditelji“ i navedeni mogući varijeteti označavanja. Definisana je osnovni teorijski pristup. Pristup koji je odabran je vezan za rodne studije uz, kako autorka dopunjuje, naglašen značaj feminističke teorije i značaj usmerenosti ka društvenoj transformaciji. Ovakva odluka je opravdana potrebom da se, u srpskom kontekstu, problemu postojeće nevidljivosti i nemoći ove grupe roditelja pristupi kroz prizmu feminističkog pristupa, odnosno kao posledici društvene stratifikacije koja je rodno uslovljena. Osnovno pitanje koje je postavljeno u ovom pionirskom i eksplorativnom istraživanju se odnosi na to kako rodna struktura proizvodi neravnotežu i kako su konstrukcija nevidljivosti fenomena samog roditeljstva i konsekvantna društvena marginalnost i vulnerabilnost ovih roditelja i njihove dece suštinski proizvedeni urođenom društvenom matricom. Kada je reč o balkanskoj poluperiferiji, prvi teorijski pristup se ogleda u definisanju suštine savremene porodice i materinstva i u činjenici da se sami roditelji sagledavaju na način kojim se zanemaruje da staranje jeste centralni deo njihovog života i da je prepušteno isključivo ili uglavnom njima samima. Drugi teorijski pristup se nadovezuje na prethodni i pokriva ekonomiju staranja, takođe iz rodne perspektive. Sledeće, koncept poluperiferije omogućava smeštanje fenomena samostalnog roditeljstva u specifičnost rodnog režima na ovim prostorima. Iz svega navedenog, kao zaključak, opravdana je primena feminističkog pristupa kako bi se obezbedila objektivnost u dominantno patrijahalnoj strukturi moći i androcentričnom znanju. Dalje, dat je kratak osvrt na tranziciju roditeljstva i tranziciju društva, dva procesa koja imaju naglašen reverzibilni trend na Zapadnom Balkanu danas. Skrenuta je pažnja na raširenost patrijahalnog stava da se samostalno roditeljstvo predstavlja pre kao vrsta „devijacije“ umesto kao „nova normalnost“. Uvodno poglavlje je, na kraju, uokvireno metodološkom osnovom koju je činilo nekoliko komplementarnih istraživačkih metoda, kvantitativnih, kvalitativnih i participativnih. Ukupno je obavljeno 50 intervjuova od kojih je 12 bilo sa samim očevima. Prvo poglavlje

je koncipirano tako da čitaocu pomogne da razume kompleksnost samostalnog roditeljstva na Balkanu, da mu razjasni postojanje potrebe za ovim i sličnim budućim istraživanjima, ali i da mu pruži izbor i usmeri ga na širu teorijsku i empirijsku osnovu i građu.

Drugo poglavlje je prvenstveno usmereno na analizu položaja samih roditelja u regionu. Najpre se čitaocu skreće pažnja na izazov definisanja, i uopšte usaglašavanja postojećih definicija „samih roditelja“. Nepostojanje legalne definicije, odsustvo dobre volje i svodenje problema na jedan aspekt, tačnije na materijalnu pomoć, uz raširenost patrijarhalne ideologije u institucijama i koliziju shvatanja kompleksnosti ovog fenomena u odnosu na same roditelje, dovode se u vezu sa marginalizovanjem teme samostalnog roditeljstva. Potom, čitalac se upućuje na dostupne podatke koji govore o realnosti svakodnevnog života samih roditelja u regionu, ali mu se skreće pažnja na metodološka ograničenja kojima se podcenjuje stvarna dubina razlika u odnosu na ostale porodice. Nakon sagledavanja odnosa statističkih zavoda obuhvaćenih zemalja prema sakupljanju podataka o samim roditeljima i kritičkog osvrta na praksu Statističkog zavoda Srbije, autorka ističe da razlika, zapravo, reflektuje stav rodnih mehanizama prema problemima samih roditelja u ove tri zemlje. Multidimenzionalni problem samog roditeljstva bi mogao da bude premošćen formiranjem baze podataka zasnovane na pojedinačnim slučajevima. Nastavak drugog poglavlja je u potpunosti posvećen rodnim mehanizmima i pojedinim nacionalnim strategijama za rodnu ravnopravnost, kao i nadležnim ministarstvima i nacionalnim razvojnim strategijama. Predstavljani su centri za socijalni rad koji su, kako autorka uočava, institucije koje su u sve tri zemlje najviše uključene ali nedovoljno angažovane. Na kraju, autorka se osvrće na stav i otpor vladinih predstavnika prema ideji da se oformi alimentacioni fond za same roditelje u Srbiji i navodi taj paradoks kao jasan primer dominiranja patrijarhalne ideologije u državnim institucijama.

Treće poglavlje je najobimnije. Čitalac je u prilici da iz individualne perspektive sagleda i doživi veoma različite životne situacije koje, posredno ili neposredno, kreiraju situaciju samog roditeljstva i da se uveri da uloga staranja dominira njihovim životima. Ovaj obrazac, zapravo, dominira i oblikuje životne mogućnosti, a rodnost biva relativizovana ili, kako autorka primećuje, u samostalnom roditeljstvu, potrebe dece su takve da nestaje razlika između uobičajenih rodnih uloga majki i očeva. Autorka, potom, sagledava uslove života samih roditelja iz šire, istorijske perspektive i ukazuje na mogućnost da problemi datiraju iz vremena socijalizma. Tačnije, da su uzrokovani

pogrešnim polaznim postavkama komunističke (kvazi)egalitarne ideologije i ignorisanjem rodnih nejednakosti i duboko usađenih patrijarnih struktura moći u svim sferama koje se inercijom i danas održavaju. Kroz svedočenja samih roditelja čitalac uviđa odsustvo pomoći i podrške, ali i sistematskog i planiranog odnosa prema sami roditeljima; birokratske procedure, postojeća socijalna politika, nedostatak informacija, neophodnost traženja alternativnih puteva, samo su neki od dokumentovanih primera. Velika pažnja je posvećena rasvetljavanju odnosa sa drugim roditeljem i odnosa sa decom. U ovom poglavlju obrađena je još i tema izgradnje neophodne mreže podrške u kojoj se, takođe, oslikavaju rodni aspekti podrške, a koja je modelovana različitim faktorima, poput zaposlenosti, stepena obrazovanja, socijalnog statusa, načina ostvarivanja kontakata, sredine i mesta stanovanja i slično. Ipak, individualne privatne strategije se češće i više razvijaju i to ponajviše usled odsustva sistematske institucionalne podrške i pod uticajem okolnosti i ličnosti, a ne pod pritiskom društvenih obrazaca. Odnos šireg urbanog okruženja odlikuju, pak, prihvatanje samih roditelja i normalizacija razvoja. Međutim, autorka pojašnjava da su razlike i dalje vidljive kada se razmatra njihov položaj na tržištu rada koji je takođe rodno uslovljen. Višestruki konflikt uloga se ispoljava na mnogo načina, a svakodnevnicu velikog broja porodica samih roditelja prate siromaštvo vremena, stres, briga i umor koji dodatno pojačavaju rizik od materijalnog siromaštva. Siromaštvo vremena je, kao što autorka primećuje, posredstvom socijalnog kapitala povezano sa kvalitetom života, dok uz visoko izraženo osećanje odgovornosti prema deci predstavlja jednu od prepreka ka započinjanju novog partnerstva. Uz to, kao osnovni izvor zadovoljstva i sreće za same roditelje, izdvojeni su deca i roditeljska uloga izražena prvenstveno kroz staranje i prethodno spomenutu odgovornost. Ipak, čitalac ovde ima priliku da postavi pitanje i dodatno razmisli o povezanosti „žrtvenog modela“ koji istrajava u sredinama koje ne podržavaju dovoljno ili adekvatno samo roditeljstvo, s jedne strane i odnosa samih roditelja i dece kao izvora njihove samoaktualizacije i potvrde sopstvene kompetentnosti, s druge strane. Na kraju, autorka još jednom uvažava rodne sličnosti i razlike, temu koja se kao idejna nit provlači kroz sve prethodne, a koja sada dobija zasebno mesto. Sumirajući navedeno, autorka objašnjava zbog čega je važno razumeti i sociološki analizirati zašto sredine i institucije različito reaguju na same očeve i same majke i kako su njihova očekivanja oblikovana i uslovljena patrijarhalnim stereotipima i rodnim konstruktima. Ovakav apel dobija na važnosti kada se shvati da je iskustvo samih roditelja određeno potrebama dece, a ne rodnim razlikama. Same

roditelje pre povezuju ista osećanja, isti teret obaveza i svakodnevnice, iste frustracije, nesigurnosti i roditeljske dileme, isto osećanje krivice i odsustvo adekvatne sistemske ili institucionalne podrške, dok staranje kao centralni deo roditeljstva relativizira usađene rodne razlike.

U zaključku, autorka se još jednom kritički osvrće na ulogu i odgovornost svake karike u lancu uzroka, stanja, posledica i mogućnosti pronalazjenja rešenja za različite kritične situacije u kojima se nalaze porodice samih roditelja. Istraživanje je sprovedeno kao eksplorativno i nema reprezentativni karakter, kako sama autorka navodi. Međutim, njegova širina je u tome što su suočena dva nivoa, institucionalni i individualni, te je čitalac u prilici da paralelno i samostalno razmatra fenomen samog roditeljstva. Kako je rečeno u naslovu knjige, samo roditeljstvo istovremeno prate mnogo odgovornosti i premalo podrške; ovo stanje je bogato ilustrovano kvalitativnim iskustvenim sadržajem kroz svedočenja samih roditelja i predstavnika institucija. Iako zahteva određeno predznanje, ponajviše iz oblasti sociologije porodice i rodni studija, svojom sistematičnošću i razumljivošću ova monografska publikacija omogućava i široj čitalačkoj publici uvid u kompleksnost samog roditeljstva na ovim prostorima. Istovremeno, svojim sadržajem nudi odgovore na složena i uvek aktuelna pitanja o društvenoj brizi i položaju porodica samih roditelja u kojima se, neretko, nalaze i deca sa poremećajima i smetnjama u razvoju ili različitim stepenim ometenosti. Ova znanja su od posebne važnosti za studente i stručnjake iz oblasti specijalne edukacije i rehabilitacije, naročito ako se ima u vidu širina područja njenog delovanja kao naučne discipline. Na taj način, ova knjiga bi mogla biti interesantna i široj naučnoj i stručnoj javnosti.